Forelesning 9: Automatisk bevissøk – introduksjon, substitusjoner og unifisering

Martin Giese - 7. april 2008

1 Automatisk bevissøk

1.1 Introduksjon

Automatisk bevissøk i førsteordens logikk

- Sekventkalkylen LK tilbyr
  - et sett med regler for å bygge opp utledninger, og
  - en egenskap som skiller bevis fra utledninger.
- *Sunnhet* sikrer oss at enhver bevisbar sekvent er gyldig.
- *Kompletthet* sikrer oss at det *finnes* et bevis for enhver gyldig sekvent.
- Kalkylen sier imidlertid ingenting om *hvordan* man finner bevis for gyldige sekventer!
- Kompletthetsbeviset for LK gir hint om hvordan vi kan lage en søkealgoritme.
- La oss forsøke!

Noen begreper

- En utledning er *lukket* hvis alle grenene er lukket.
- En utledning er *utvidbar* hvis det er mulig å anvende en regel på en formel i en løvsekvent i utledningen.
- En søkealgoritme er *komplett* hvis den *finner* et bevis for enhver gyldig sekvent.

Algoritme: gyldig?($\Gamma \vdash \Delta$)

$\pi := \Gamma \vdash \Delta$;
while *(π ikke er lukket)* **do**
    if *(π ikke er utvidbar)* **then**
        return *"ikke gyldig"*
    else
        φ := ikke-atomær formel i løvsekvent i π;
        utvid π ved å anvende riktig LK-regel på φ
    end
end
return *"gyldig"*;

- Algoritmen er komplett hvis utvelgelsen av φ er *rettferdig*.

Effektivitet

- Effektiviteten til algoritmen avhenger av tre ting:
  1. Hvor effektivt er det å sjekke om utledningen er lukket?
  2. Strategi for valg av utvidelse av utledningen.
  3. Hvor effektiv er selve utvidelsen, dvs. regelanvendelsen?
- I første runde ser vi på punkt 1 og 3.
- Senere introduseres *koblingskalkylen*, som gir oppgav til en strategi for valg av utvidelser av utledningene.
- La oss starte med punkt 3 – effektiviteten til regelanvendelsene.

Hvor kostbare er regelanvendelsene?

- α- og β-reglene henter ut delformler fra en sammensatt formel:

$$\frac{\Gamma, A\ ,\ \ B \vdash \Delta}{\Gamma, A \wedge B \vdash \Delta}\ \mathsf{L}\wedge \qquad \frac{\Gamma \vdash A, \Delta \qquad \Gamma \vdash B, \Delta}{\Gamma \vdash A \wedge B, \Delta}\ \mathsf{R}\wedge$$

- All nødvendig informasjon tilgjengelig i hovedformelen: kan utføres i konstant tid.
- Riktignok får vi en del formelkopiering i β-regelen, men dette kan optimaliseres med f.eks. pekere i en objektorientert implementasjon.
- δ-regelen setter inn en ny parameter for den bundne variabelen:

$$\frac{\Gamma, \varphi[a/x] \vdash \Delta}{\Gamma, \exists x \varphi \vdash \Delta}\ \mathsf{L}\exists$$

- Parametrene kan nummereres: utføres i lineær tid.

γ-reglene

- La oss se på γ-reglene:

$$\frac{\Gamma, \forall x \varphi, \varphi[t/x] \vdash \Delta}{\Gamma, \forall x \varphi \vdash \Delta}\ \mathsf{L}\forall \qquad \frac{\Gamma \vdash \Delta, \exists x \varphi, \varphi[t/x]}{\Gamma \vdash \Delta, \exists x \varphi}\ \mathsf{R}\exists$$

- Vi kan sette inn en vilkårlig lukket term t for x.
- For å få en komplett algoritme, må vi (før eller senere) instansiere hver γ-formel med *alle* termene i Herbranduniverset.
- Vi kan nummerere termene i Herbranduniverset og instansiere γ-formlene i denne rekkefølgen.
- Hvilken rekkefølge er gunstig med tanke på å *finne bevis så tidlig som mulig*?

$$\dfrac{\dfrac{\dfrac{\forall x Px, Pa, \ldots, Pfffa \vdash Pfffa, Qga}{\vdots}}{\forall x Px, Pa \vdash Pfffa, Qga}}{\forall x Px \vdash Pfffa, Qga} \qquad \underset{1}{a}, \underset{2}{fa}, \underset{3}{ga}, \underset{4}{ffa}, \underset{5}{fga}, \ldots, \underset{i}{fffa}, \ldots$$

Utsette valg av γ-term

- En bedre idé: Utsette valg av term i γ-reglene til et senere tidspunkt.
- La γ-reglene sette inn *frie variable*:

$$\dfrac{\dfrac{\overset{a/u}{\forall x Px, Pu \vdash Pa}}{\forall x Px \vdash Pa} \qquad \dfrac{\overset{b/v}{\forall x Px, Pv \vdash Pb}}{\forall x Px \vdash Pb}}{\forall x Px \vdash Pa \land Pb}$$

- Substituere termer for variable slik at løvnodene blir aksiomer.
- Hvilke substitusjoner vi kan anvende på løvnoder med frie variable slik at de blir aksiomer?
- Problemet kan løses med *unifiseringsalgoritmer*.

δ-reglene

- Når vi setter inn variable i γ-reglene får vi imidlertid problemer med δ-reglene.
- Hvordan sikre at parameteren vi setter inn er *ny* når vi ennå ikke har satt inn termer for de frie variablene?

$$\dfrac{\dfrac{\overset{b/u,\, a/v}{Lua \vdash Lbv}}{\exists y Luy \vdash \forall x Lxv}}{\forall x \exists y Lxy \vdash \exists y \forall x Lxy} \qquad\qquad \dfrac{\dfrac{\overset{\text{kan ikke lukkes}}{Luf(u) \vdash Lg(v)v}}{\exists y Luy \vdash \forall x Lxv}}{\forall x \exists y Lxy \vdash \exists y \forall x Lxy}$$

- Vi lar δ-reglene introdusere en *Skolemterm*:
$$f(u_1, \ldots, u_n),$$
der f er et nytt funksjonssymbol, kalt en *Skolemfunksjon*, og $u_1, \ldots, u_n$ er alle variablene som forekommer fritt i δ-formelen.
- På den måten sikrer vi at termen introdusert av δ-regelen er *ny* uansett hva slags verdi vi velger å instansiere de frie variablene med.

Oppsummering

- Vi skal introdusere en *fri-variabel sekventkalkyle* og vise at den er *sunn* og *komplett*.
- γ-reglene introduserer nye *frie variable* og δ-reglene introduserer *Skolemtermer*.
- Ved hjelp av *unifiseringsalgoritmer* finner vi *substitusjoner* som *lukker* utledningen.

1.2 Substitusjoner

- Vi har tidligere definert $\varphi[s/x]$ som formelen vi får ved å erstatte alle frie forekomster av x i φ med s.
- I fri-variabel sekventkalkyle har vi behov for å erstatte flere forskjellige variable med termer *samtidig*.
- Vi skal nå definere en bestemt type funksjoner – *substitusjoner* – som generaliserer én-variabel substitusjon til flere variable.
- Notasjon: Når vi anvender en substitusjon σ på en formel φ eller en term t skriver vi $\varphi\sigma$ eller $t\sigma$ istedenfor $\sigma(\varphi)/\sigma(t)$.

Definisjon 1.1 (Substitusjon)**.** *En* substitusjon *er en funksjon σ fra mengden variable $\mathcal{V}$ til mengden av termer $\mathcal{T}$ i et gitt førsteordens språk.*

- Støtten *(support) eller* støttemengden *(support set) til σ er mengden av variable x slik at $x\sigma \neq x$.*
- *σ er* grunn *dersom $x\sigma$ er en lukket term for alle variable x i støttemengden til σ.*

Notasjon. *En substitusjon σ med endelig støtte $\{x_1, \dots, x_n\}$ slik at $x_1\sigma = t_1, \dots, x_n\sigma = t_n$ skriver vi ofte slik:*

$$\sigma = \{t_1/x_1, \dots, t_n/x_n\}$$

- Substitusjonen ϵ slik at $x\epsilon = x$ for alle variable x kalles *identitetssubstitusjonen*.
- Identitetssubstitusjonen kan skrives $\{\}$ siden den har tom støttemengde.

$$\sigma = \{a/x, fa/y\}$$

- er en substitusjon slik at
  - $x\sigma = a$
  - $y\sigma = fa$
  - $z\sigma = z$ for alle andre variable
- er en grunn substitusjon

$$\tau = \{a/y, fx/z\}$$

- er en substitusjon slik at
  - $y\sigma = a$
  - $z\sigma = fx$
  - $v\sigma = v$ for alle andre variable
- er *ikke* en grunn substitusjon

Substitusjon på termer

- Vi definerer substitusjon på termer som tidligere.

Definisjon 1.2 (Substitusjon på termer)**.** *Vi definerer resultatet av å anvende en substitusjon σ på vilkårlige termer rekursivt ved:*

- *$c\sigma = c$ for et konstantsymbol c.*
- *$f(t_1, \dots, t_n)\sigma = f(t_1\sigma, \dots, t_n\sigma)$ for en funksjonsterm $f(t_1, \dots, t_n)$.*

La $\sigma = \{gy/x, y/z\}$**.**

- $f(x, a)\sigma = f(gy, a)$
- $h(y, z)\sigma = h(y, y)$
- $x\sigma = gy$

La $\tau = \{y/x, x/y\}$**.**

- $x\tau = y$
- $f(x, y)\tau = f(y, x)$

Substitusjon på formler

- Som tidligere, ønsker vi at substitusjoner *ikke* skal endre *bundne* variable.
- Eksempel: for $\sigma = \{a/x, b/y\}$ så vil $\forall x(Px \to Qy)\sigma = \forall x Px \to Qb$.
- Vi begrenser substitusjonen på den bundne variabelen:

Definisjon 1.3 (Begrenset substitusjon)**.** *La σ være en substitusjon. Substitusjonen σ begrenset på x, skrevet σ_x, er definert slik at*

$$y\sigma_x = \begin{cases} y & \textit{hvis } y = x \\ y\sigma & \textit{ellers} \end{cases}$$

for enhver variabel y.

Definisjon 1.4 (Substitusjon på formler)**.** *$\varphi\sigma$ er definert rekursivt ved:*

1. $R(t_1, \ldots, t_n)\sigma = R(t_1\sigma, \ldots, t_n\sigma)$
2. $\neg\psi\sigma = \neg(\psi\sigma)$
3. $(\varphi_1 \circ \varphi_2)\sigma = (\varphi_1\sigma \circ \varphi_2\sigma)$*, hvor* $\circ \in \{\wedge, \vee, \to\}$
4. $(\mathsf{Q}x\psi)\sigma = \mathsf{Q}x(\psi\sigma_x)$*, hvor* $\mathsf{Q} \in \{\forall, \exists\}$

- Vi antar, som tidligere, at ingen variable blir bundet som resultat av å anvende en substitusjon.
- Dette kan vi unngå ved å omdøpe bundne variable.

La $\sigma = \{fx/x, a/y, y/z\}$

- $\sigma_x = \{\cancel{fx/x}, a/y, y/z\}$
- $\sigma_y = \{fx/x, \cancel{a/y}, y/z\}$
- $\sigma_z = \{fx/x, a/y, \cancel{y/z}\}$
- $P(x, y)\sigma = P(fx, a)$
- $\forall x P(x, y)\sigma = \forall x(P(x, y)\sigma_x) = \forall x P(x, a)$
- $\exists z(Px \to Qz)\sigma = \exists z((Px \to Qz)\sigma_z) = \exists z(Pfx \to Qz)$

Komposisjon av substitusjoner

- La σ og τ være substitusjoner.
- Anta at vi først anvender σ og så τ på en formel φ: $(\varphi\sigma)\tau$.
- Vi har av og til bruk for å snakke om den substitusjonen som tilsvarer å anvende σ etterfulgt av τ.

Definisjon 1.5 (Komposisjon av substitusjoner)**.** *La σ og τ være substitusjoner.* Komposisjonen *av σ og τ er en substitusjon skrevet $\sigma\tau$ slik at $x(\sigma\tau) = (x\sigma)\tau$ for hver variabel x.*

- Oppgave: vis at $\varphi(\sigma\tau) = (\varphi\sigma)\tau$ for alle formler φ og alle substitusjoner σ og τ.

Komposisjon av substitusjoner med endelig støtte

Påstand 1.1. *La $\sigma_1 = \{s_1/x_1, \ldots, s_n/x_n\}$ og $\sigma_2 = \{t_1/y_1, \ldots, t_k/y_k\}$. Da er*

$$\sigma_1\sigma_2 = \{(s_1\sigma_2)/x_1, \ldots, (s_n\sigma_2)/x_n, (z_1\sigma_2)/z_1, \ldots, (z_m\sigma_2)/z_m\}$$

der $z_1, \ldots, z_m$ er de variablene blant $y_1, \ldots, y_k$ som ikke er blant $x_1, \ldots, x_n$.

La $\sigma = \{z/x, a/y\}$ og $\tau = \{b/y, a/z\}$.

Da er $\sigma\tau = \{(z\tau)/x, (a\tau)/y, (z\tau)/z\} = \{a/x, a/y, a/z\}$.

La $\sigma = \{y/x\}$ og $\tau = \{x/y\}$.

Da er $\sigma\tau = \{(y\tau)/x, (y\tau)/y\} = \{x/x, x/y\} = \{x/y\}$.

1.3 Unifisering

- I fri-variabel sekventkalkyle kan vi ha løvsekventer på formen

  $$\Gamma, P(s_1, \ldots, s_n) \vdash P(t_1, \ldots, t_n), \Delta$$

  der hver s_i og t_i er termer som kan inneholde variable.
- For å lukke løvsekventen må vi finne en substitusjon σ slik at $s_i\sigma = t_i\sigma$ for hver i.
- *Det er ikke sikkert at noen slik substitusjon finnes!*

Unifiseringsproblemet
La s og t være termer. Finn *alle* substitusjoner som gjør s og t syntaktisk like, dvs. alle σ slik at $s\sigma = t\sigma$.

- En substitusjon som gjør termene s og t syntaktisk like, kalles en *unifikator* for s og t.
- To termer er *unifiserbare* hvis de har en unifikator.

Er $f(x)$ og $f(a)$ unifiserbare?

Ja. Vi ser at $\sigma = \{a/x\}$ er en *unifikator*: $f(x)\sigma = f(a)$

Er $f(x, b)$ og $f(a, y)$ unifiserbare?

Kan være lettere å se hvis vi skriver termene som *trær*:

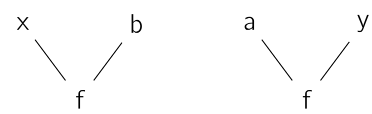

- Symbolene i posisjon 0 (rotposisjonen) er like.
- Symbolene i venstre barn er ulike, men kan unifiseres med $\{a/x\}$.
- Symbolene i høyre barn er ulike, men kan unifiseres med $\{b/y\}$.

Er $f(a, b)$ og $g(a, b)$ unifiserbare?

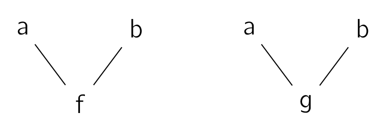

- Symbolene i posisjon 0 er ulike, og kan *ikke* unifiseres!

Er $f(x, x)$ og $f(a, b)$ unifiserbare?

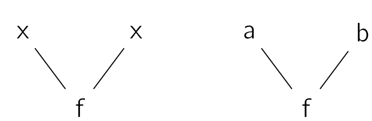

- Symbolene i posisjon 0 er like.
- Symbolene i venstre barn er ulike, men kan unifiseres med $\{a/x\}$.
- Vi må anvende $\{a/x\}$ på x i både venstre og høyre barn.
- Symbolene i høyre barn er nå ulike, og kan *ikke* unifiseres!

Er x og $f(x)$ unifiserbare?

- Symbolene i posisjon 0 er ulike, men kan unifiseres med $\{f(x)/x\}$.
- Vi må samtidig anvende $\{f(x)/x\}$ på x i høyre tre.
- På posisjon 1 ser vi nå at symbolene x og f er ulike.
- Hvis vi unifiserer med $\{f(x)/x\}$, må vi igjen erstatte x i høyre tre.
- Sånn kan vi holde på en stund...

Generelt har vi:

- To *ulike* konstantsymboler eller funksjonssymboler er *ikke* unifiserbare.
- En variabel x er *ikke* unifiserbar med en term som *inneholder* x.

- Vi skal lage en *unifiseringsalgoritme*, som finner *alle* unifikatorer for to termer.
- Problem: To termer har potensielt uendelig mange unifikatorer! Vi kan ikke returnere alle...
- Løsning: Finne en *representant* σ for mengden av unifikatorer slik at alle andre unifikatorer kan konstrueres fra σ.
- En slik unifikator kalles en *mest generell unifikator*.

Definisjon 1.6 (Mer generell substitusjon)**.** *La σ_1 og σ_2 være substitusjoner. Vi sier at σ_2 er* mer generell *enn σ_1 hvis det finnes en substitusjon τ slik at $\sigma_1 = \sigma_2\tau$.*

Er $\{f(y)/x\}$ mer generell enn $\{f(a)/x\}$?

Ja, siden $\{f(a)/x\} = \{f(y)/x\}\{a/y\}$.

Er $\{f(a)/x\}$ mer generell enn $\{f(y)/x\}$?

Nei, for det finnes ingen substitusjon σ slik at $\{f(y)/x\} = \{f(a)/x\}\sigma$.

Er $\{f(y)/x\}$ mer generell enn $\{f(y)/x\}$?

Ja, siden $\{f(y)/x\} = \{f(y)/x\}\epsilon$. (Husk: ϵ er identitetssubstitusjonen.)

Definisjon 1.7 (Unifikator)**.** *La s og t være termer. En substitusjon σ er*

- *en* unifikator *for s og t hvis $s\sigma = t\sigma$.*
- *en* mest generell unifikator *(mgu) for s og t hvis*
  - *den er en unifikator for s og t, og*
  - *den er mer generell enn alle andre unifikatorer for s og t.*

Vi sier at s og t er unifiserbare *hvis de har en unifikator.*

La $s = f(x)$ **og** $t = f(y)$**.**

- $\sigma_1 = \{a/x, a/y\}$ er en unifikator for s og t
- $\sigma_2 = \{y/x\}$ og $\sigma_3 = \{x/y\}$ er også unifikatorer for s og t
- σ_2 og σ_3 er de mest generelle unifikatorene for s og t

Variabelomdøping

- Fra det foregående eksempelet ser vi at to termer kan ha flere forskjellige mest generelle unifikatorer.
- Disse mgu-ene er imidlertid like *opp til omdøping av variable*.

Definisjon 1.8 (Variabelomdøping)**.** *En substitusjon η er en* variabelomdøping *hvis*

1. *$x\eta$ er en variabel for alle $x \in \mathcal{V}$, og*
2. *$x\eta \neq y\eta$ for alle $x, y \in \mathcal{V}$ slik at $x \neq y$.*

Er disse substitusjonene variabelomdøpinger?

- $\sigma_1 = \{z/x, x/y, y/z\}$ Ja.
- $\sigma_2 = \{z/x, y/z\}$ Nei, siden $y\sigma_2 = z\sigma_2$.
- $\sigma_3 = \{z/x, x/y, y/z, a/u\}$ Nei, siden $u\sigma_3$ ikke er en variabel.

Unikhet "opp til omdøping av variable"

Påstand 1.2. *Hvis σ_1 og σ_2 er mest generelle unifikatorer for to termer s og t, så finnes en variableomdøping η slik at $\sigma_1\eta = \sigma_2$.*

- Bevis som oppgave?

Deltermer

Definisjon 1.9 (Deltermer)**.** *Mengden av deltermer av en term t er den minste mengden T slik at*

- *$t \in T$, og*
- *hvis $f(t_1, \ldots, t_n) \in T$, så er hver $t_i \in T$.*

Alle termer i T utenom t er ekte deltermer av t.

La $s = gx$**.**

- Deltermer er: x, gx
- Ekte deltermer er: x

La $t = f(x, a)$**.**

- Deltermer er: x, a, $f(x, a)$
- Ekte deltermer er: x, a

- En term er altså en delterm av seg selv.

Nummererte termtrær

- Vi har sett at termer kan representeres med trær.
- Når vi unifiserer er det gunstig å nummerere barna til noder i termtreet:

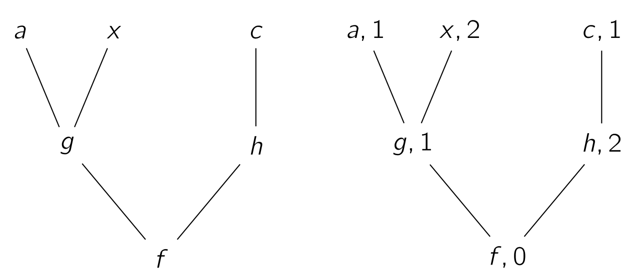

- Slike trær kalles *nummererte termtrær*.
- Vi referer til roten til det nummererte termtreet til en term t som rot(t).

Kritisk par

- Når vi skal unifisere to termer t_1 og t_2 er vi interessert i å finne par av deltermer som er *ulike*.
- Samtidig er det ønskelig å se på ulike deltermer så nærme roten som mulig.

Definisjon 1.10 (Kritisk par)**.** *Et kritisk par for to termer t_1 og t_2 er et par $\langle k_1, k_2 \rangle$ slik at*

- k_1 *er en delterm av* t_1
- k_2 *er en delterm av* t_2
- *når vi tenker på termer som nummererte termtrær så er*
  - *rot(k_1) forskjellig fra rot(k_2)*
  - *stien fra rot(t_1) til rot(k_1) er lik stien fra rot(t_2) til rot(k_2)*
- Merk: stiene kan være tomme, dvs. at termene er ulike allerede i rotsymbolet. Tomme stier er trivielt like...

Eksempel. *La* $s = f(x, gb)$ *og* $t = f(a, hc)$. *Vi får følgende nummererte termtrær:*

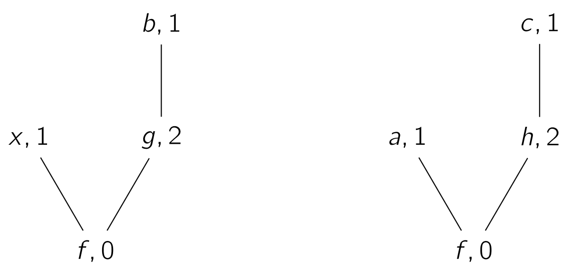

- *Er* $\langle b, c \rangle$ *kritisk par for* s *og* t*?*
  - *Nei, stien fra rot(s) til rot(b) er ulik stien fra rot(t) til rot(c).*
- *Er* $\langle x, a \rangle$ *kritisk par for* s *og* t*? Ja.*
- *Er* $\langle gb, hc \rangle$ *kritisk par for* s *og* t*? Ja.*

Algoritme: unifiser(t_1**,** t_2**)**

$\sigma := \epsilon$;
while *(*$t_1\sigma \neq t_2\sigma$*)* **do**
    velg et kritisk par $\langle k_1, k_2 \rangle$ for $t_1\sigma, t_2\sigma$;
    if *(hverken* k_1 *eller* k_2 *er en variabel)* **then**
        return *"ikke unifiserbare"*;
    end
    $x :=$ den av k_1, k_2 som er variabel (hvis begge er, så velg én);
    $t :=$ den av k_1, k_2 som ikke er x;
    if *(*x *forekommer i* t*)* **then**
        return *"ikke unifiserbare"*;
    end
    $\sigma := \sigma\{t/x\}$;
end
return σ;

Egenskaper ved unifiseringsalgoritmen

- Hvis termene t_1 og t_2 er unifiserbare, så returnerer algoritmen en mest generell unifikator for t_1 og t_2.
- Denne mgu-en er en representant for alle andre unifikatorer for t_1 og t_2.
- Hvis t_1 og t_2 *ikke* er unifiserbare, så returnerer algoritmen *"ikke unifiserbare"*.